

Ajalooringi 27. ORIENTEERUMISMÄNG

“TOOMEMÄGI – aegade algusest Põhjasõjani”

No kes ei teaks Tartus Toomemäge!? Ei ole lihtsalt võimalik!

Kui Tartusse satud, siis ei saa sellest kaunist paigast ei üle ega ümber. Just Toomemäele pühendamegi järgmised, lausa **KAKS**, orienteerumismängu ehk **2023. aasta on Toomemäe aasta!** Selle suurejoonelise plaani elluviimisel lööme käed Tartu Ülikooli muuseumiga, kes aitab meid nii küsimuste koostamisel kui tagab ka kõigile osalejatele tasuta sissepääsu oma muuseumi. Seekord on teil vaja külastada Tartu Ülikooli muuseumi, mis asub toomkirikus.

Toomemäge ühe korruga juba ei valluta. Kõik Eesti ajaloo kihid on seal olemas. Alguses vormis teda jää ja siis hakkasid inimesed omi kihte peale laduma. Toomemäelt leiab midagi nii muinas- kui keskajast, oma jälje on siia jätnud Rootsi ja Vene aeg ning eriti piraka pitseri vajutanud Tartu Ülikool. Seda kõike ühte mängu mahutada ei ole võimalik ja seetõttu võtame sel korral luubi alla **Toomemäe ajaloo algusest kuni Põhjasõjani.**

Kuidas osaleda?

Nii nagu alati ehk ...

Meeskond - max 3 inimest

AEG – 8. – 22. mai kell 15.00

Ülesanded - leiata kooli kodulehelt 8. mail kell 15.00.

Vaba sissepääsu Tartu Ülikooli muuseumisse
TOOMKIRIKUS tagab kood – MRK

Muuseum on avatud T-P kl 10-18.

KÕIKE ÕLEKÕRRED on LUBATUD! 😊

Vastused – ootame VÄLJAPRINDITUNA
Vanemuise 48 valvelauda.

Kaalul on nagu ikka 2 karikat ehk

puine õpilaste karikas, mille vaba pinda jääb
järjest vähemaks ehk viimased võimalused end
sellel jäädvustada!

**Klaasine õpetajate ja
vilistlaste karikas**

ootab ka omanikku!
Vilistlaste read
muudkui täienevad ja
konkurents aina
suureneb:-)

KÜSIMUSED

1. Tartu Toomemäest on loodud laule, luuletusi ja kirjutatud raamatuid. Ühes raamatus on kirjas nii:

“Toomemägi oli võrreldes esialgsega täiesti ümber kujundatud, selle kallal olid mänginud justkui hiiglaselapsed liivakastis, kasutanud sajameetrise küljega liivavorme, endal Vanemuise pargi tiigi täis tatti ninast välja tolknemas. Ümberehituste põhjus oli selles, et tulirelvade kiire arengu käigus ei suutnud pelk müür enam nende vastu kaitset pakkuda ning kindlustused muudeti korrapäraseks süsteemiks. Toomemägi, Emajõe ürgoru serval paiknev neemik, sai matemaatiliselt korrektseks, siia rajati bastionid, kolmnurgakujulised muldkehaga kaitseehitised, mis tungisid mäe seest esile nagu laiad ogad külililükatud stegosauruse seljalt, millelt oli mugav kahele poole tuld anda. Nõlvad pidid olema nii lagedad, et iga kärbses suurem elusolend sellel selgesti näha oleks ja saaks ta maha lasta – Toomemägi oli lauskiilas. Mullast vallid said tähtsamaks kui lagunenu linnamüür, mille esialgsest kujust enam ei hoolitud, sest see oli korrapäratult kulgev iganenud ehitis.”

Kes on nii kirjutanud ja kus?

Raamatu autor:

Raamatu pealkiri:

MUINASAEG

2. Muinasaegset Tartust on Toomel säilinud väga vähe. Kuid üks objekt, mille täpne vanus pole küll teada, kuid mis on tõenäoliselt muinasajast, on siiski Toomemäel tänapäeval füüsiliselt olemas. **Mis see on ja kus* see asub?**

*suure tõenäosusega ei ole asukoht sama, mis kunagi muinasajal, vastusesse kirjutage aga millise paiga ees see täna asub.

Muinasaegne objekt:

Asukoht:

3. Toomemäel asub nelinurkse kujuga u 0,7 m kõrge, 1,65 m pikk ja 1,3 m lai rändrähn. Kuigi seda kivi nimetatakse tänapäeval ohvrikiviks, kalduvad ajaloolased pigem arvama, et kivi oli kuni 19. sajandi lõpuni maa sees ja ühtegi tõendit selle kohta, et tegemist on muinasaegse ohverdamispaigaga, ei ole leida. **Miks ei peeta ohvrikivi tõeliseks?**

Kaks põhjendust:

1)

2)

4. Ühestki muinasaegsest ehitisest Toomel ei ole tänaseks maa peal nähtavaid jälgi. Kuid on teada, et esimese aastatuhande keskpaigas oli Toomemäe idatipul eestlaste muinaslinnus.

Mitu korda on see linnus arheoloogilistel andmetel põlenud?

5. Ühte muinaslinnuse tulekahjudest on seostatud kroonikates kirjapandud ida poolt tulnud vallutusretkega. **Kes ja millal vallutas Tartu?**

Selle isiku nimi:

Selle isiku tiitel:

Vallutamisaasta:

6. Muinaslinnuse asukoht on Toomemäel ka tähistatud. **Leia see koht ja kirjuta tähisel olev tekst siia:**

7. Pildidel on muinsuskaitse all olevad ajaloolise tähtsusega hooned Toomemäel. Milline neist on kõige otsesemalt seotud eestlaste muinaslinnusega?

a) Tartu tähetorn

b) Riigikohus

c) Vana anatoomikum

d) Tartu toomkirik

Kõikide fotode autor ja allikas: Egle Tamm, register. muinas.ee

Muinaslinnusega seostub hoone:

Sellepärast, et....

8. Muinasaja üks võimsamaid kangelasi on Eesti ajaloos **Kalevipoeg**.

Tema olla käinud ka Toomemäe ilu imetlemas ja oma jõudu näitamas. Kodavere rahvapärimuse järgi olla Kalevipoeg visanud Toomemäel Vanapaganaga võidu kive. Vanapaganaga kivi maandus Emajõkke, ka **Kalevipoja lendas ühte veekokku, millisesse?**

9. Kalevipojaga seoses on Toomemäel üks monument, **milline?**

KESKAEG

10. Millised olid kaks võimsamat ehitist Toomemäel keskajal?

1)

2)

11. Pärast Tartu piiskopkonna loomist rajati Toomemäele uue riigi võimu- ja usukeskus. Riigi valitsejaks, Tartu piiskopiks, sai Riia peapiiskopile Albertile väga lähedane isik, kes see oli?

Nimi:

Seos esimese Riia peapiiskopi Albertiga:

12. Uuri piiskoppide kohta lähemalt toomkiriku näitusel “Saladuste kamber”. Enamik neist olid pärit kaugemalt, ühe piiskopi nimi viitab aga sellele, et ta võis olla pärit Savernast. Kes ta oli ning kes või mis oli kujutatud tema vapil? (vt pilti, sama mündi leiad ka näituselt)

Piiskopi nimi:

Pildil on kujutatud:

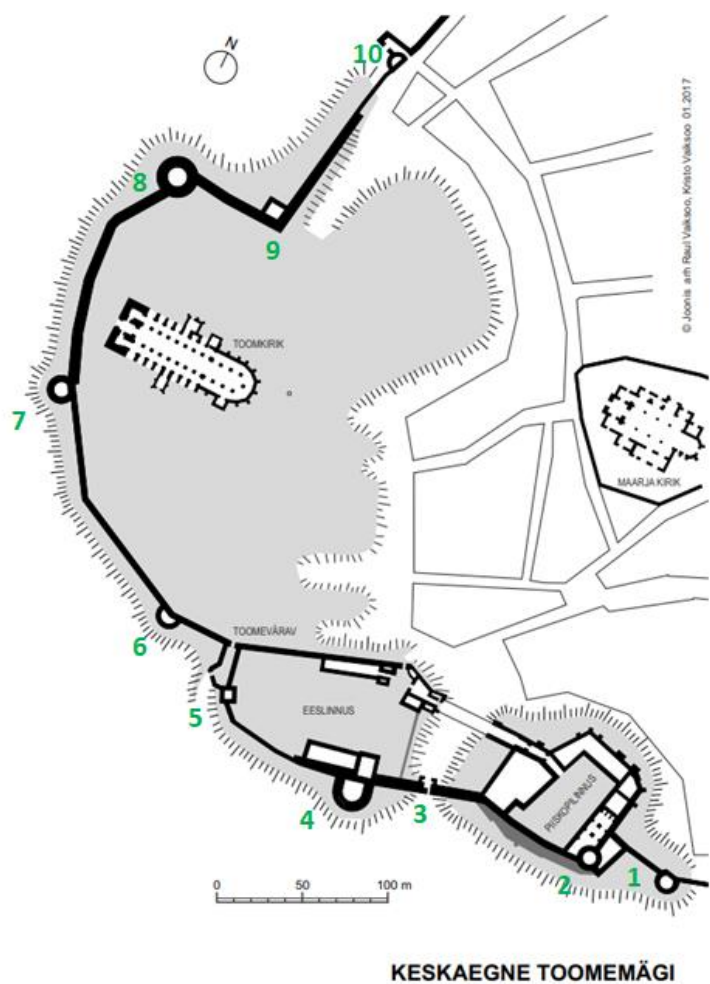
13. Tartu piiskopid pidid oskama hoida häid suhteid naabritega. Edukas oli selles vallas Johannes V Bey, kes oli Tartu piiskop 1528-1543 ning kes saatis Moskva vürstile Glinskile “ühe erakordse looma, mida kalkuniks hüütakse ja mis ühel uuel maal ülesleitud on.” Piiskop oli saanud selle “taltsa, kohmaka ja naljaka vingerpuse täis looma Saksamaalt koos ühe murjaniga.” Kalkun oli Moskvasse saadetud aga vastukingitusena ühe teise eksootilise looma eest. Kelle oli Beyle kinkinud omakorda Moskva vürst Glinski?

14. Piiskoppide kõrval olid tähtsad isikud keskajal toomhärрад, kes moodustasid toomkapiitli. **Leia näituselt tahvlid toomhärраde ametitega ja pane kirja, kuidas neid nimetati:**

- a) piiskopkonna juriidiliste küsimuste lahendajat -
- b) toomkapiitli kõrgeimat vaimulikku -
- c) toomkapiitli jumalateenistuse korra eest hoolitsejat, reeglitest kinnipidamise eest vastutajat -
- d) koolide eest vastutajat, toomkooli juhatajat -
- e) kirikuritaalide ja liturgia organiseerijat ja juhti -
- f) jumalateenistusteks vajamineva (nt kellalöögid, küünlad jm) eest hoolitsejat -
- g) kiriku reliikviade ja aarete eest hoolitsejat -
- h) piiskopi ja toomkapiitli arvete eest vastutajat -
- i) toomkapiitli varude üle arve pidajat -
- j) piiskopkonna arhivaari, kantslerit ja dokumentide korrashoidjat -
- k) piiskopi residentsi võtmete hoidjat, ruumidesse sissepääsu kontrollijat -

15. Toomemäele ehitati Toomelinn tänavate ja majadega, linna ümbritses linnamüür. Kas müür eraldas ka Toomemäge all-linnast, ei ole täpselt teada. Küll aga on teada välismüüri paiknemine, tornide ja väravate asukohad ja nimed. Need on maastikul ka tähistatud. **Millised müüri tornid olid Toomemäel ja millised märgistused leiad üles?**

Kaardil on numbritega tähistatud linnamüüri osad, **kanna tabelisse need, mis tähistasid torne ning märgi numbrite järele ka torni nimi ning see, kas see torn on Toomel tähistatud või mitte.**

Number kaardil	Torni nimi	Tähistatud +/-

16. Linnamüüri saad ise ehitada toomekirikus olevas Saladuste kambri näitusel. Lao klotsidest kokku linnamüür nii hästi kui see on võimalik ja tee sellest pilt ja lisa siia!

17. Kirik oli keskajal ka kalmistu. Põhiliselt on meieni säilinud inimluud ja mõned üksikud leiud, peamiselt mündid. Mõnda neist on võimalik vaadelda Saladuste kambris. Mis ajast pärineb seal näha olev kõige vanem haualeid ja kuidas seda nimetatakse?

Vanus:
 Nimetus:

18. Tartu toomkirik on ehitatud savitellistest. Uuri “tellisseina” toomkiriku Saladuste kambri ja näitusel eksponeeritud kive. Mis kujuga telliseid kiriku ehitamiseks kasutati? Tee ring ümber õigele/õigetele vastustele!

- a) kandilisi, risttahuka kujulisi
- b) silindrikujulisi
- c) erikujulisi
- d) muustrilisi

19. Kalmistule maetud isikutest me palju ei tea. Kes on maetud muuseumi fuajees olevasse osaliselt hauaplaadiga kaetud hauakasti?

20. Leia muuseumi fuajees teine hauaplaat. Kellele see kuulus?

21. Tartu piiskopi vapil ja tänasel Tartu linna vapil on võti ja mõök.

Keda või mida need sümboliseerivad?

Sümbol	Keda sümboliseeris	Sümboleseme tähendus
VÕTI		
MÕÕK		

22. Tartu toomkirikus oli keskajal ka üks reliikvia. Mis see oli?

23. Üks silmatorkavamaid osi toomkirikust olid võimsad läänetornid. Tornidel oli täita mitu funktsiooni. Näiteks lõunapoolse torni alumises osas on üks ruum, kust avaneb kaks pikka käiku. Pildil c punase mummuga tähistatud kohas seistes avanevad vaated a ja b.

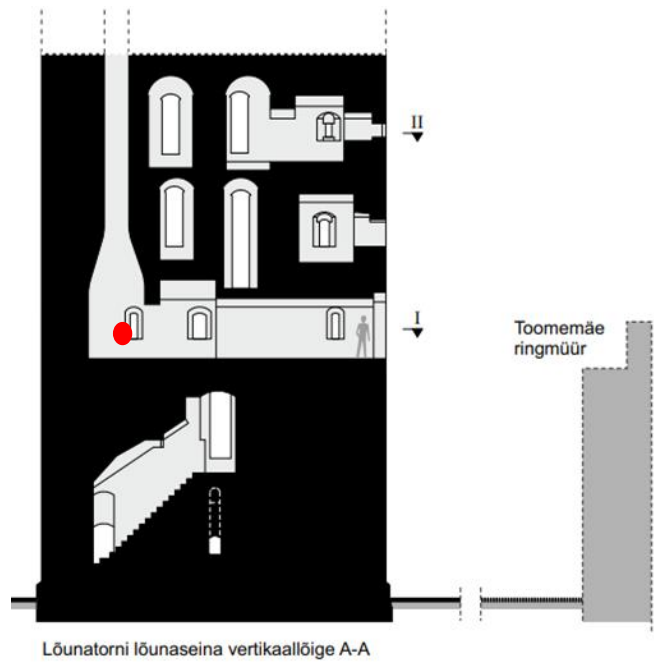
a) vaade
läände

b) vaade üles

c) lõunatorni pikilõige

Kuhu viis pildil a) nähaolev käik?

Mis otstarve oli pildil b) nähaoleval tunnelil?

24. Tartu toomkiriku tornidest avaneb vaade kaugele, sinna on maha märgitud teekondade pikkused erinevatesse Euroopa linnadesse. **Millised linnad on kõige kaugemal?**

Lõunatornis:

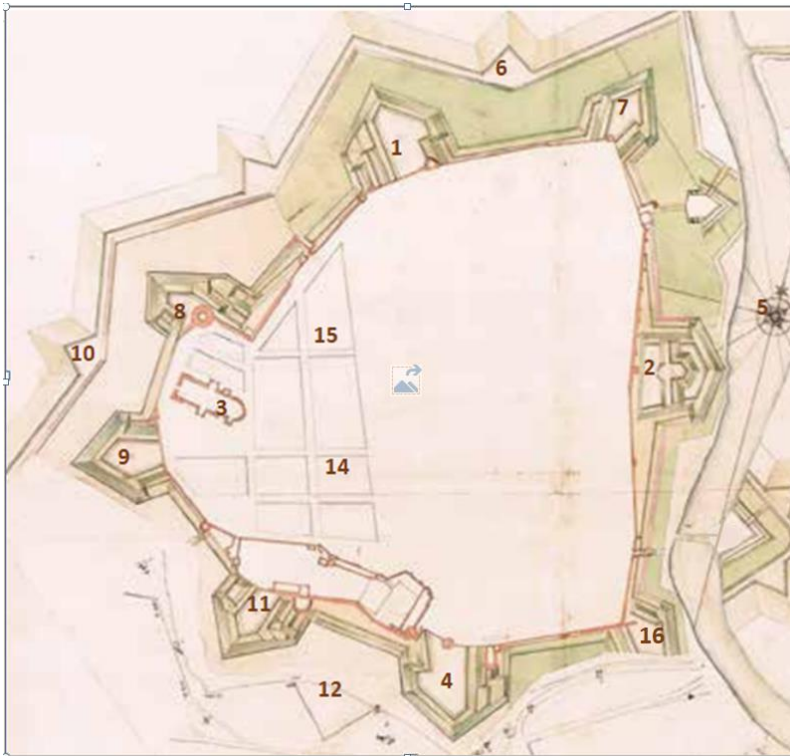
Põhjatornis:

25. **Millise sündmuse tagajärjel jäi keskaegne katedraal tühjaks ja hakkas lagunema?**

26. **Kui vaadata Toomkiriku välisseinu, siis seal on palju neljakandilisi auke (umbes telliskivisuurused sümmeetrilised augud). Kuidas need augud tekkisid?**

27. **Millena oli toomkirik kasutusel Rootsi ajal?**

28. Toomemägi nähti Rootsi ajal olulise kaitserajatisena. 1697. aastast pärineval plaanil on näha linna ümbritsevate kaitserajatiste, bastionide, asetus. Kõiki neist ei jõutud valmis ehitada, kuid kõigile neist olid planeeritud nimed. **Leia plaanilt bastionid, kanna need numbrid tabelisse ning märgi juurde bastioni nimetus ning see, kas bastion sai valmis või ei.**

Number kaardil	Bastioni nimetus	Valmis jah/ei

29. Üheks osaks Toomemäe kindlustusehitistest olid ka maaalused ruumid ja käigud. **Kuidas nimetatakse neid maa-aluseid võlvitud ruume, mille kaudu sai liikuda erinevate kindlustuste osade vahel?**

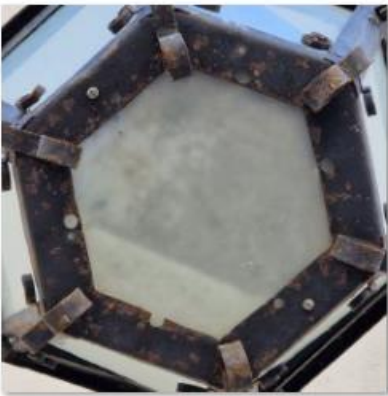
Nimetus:

Üks neist maa-alustest on hästi ligipääsetavas kohas Toomemäel säilinud, kus?

PILDID

Ja nüüd tõelised maiuspalad ehk prillid ette ja luubid kätte - üles leidmist ootavad ??? detaili!

Kuna seekord ei ole tegemist klassikalise linnaruumiga, siis kui võimalik, pange aadress, aga peate kasutama ka ohtralt kirjeldamist, et õiget asukohta edasi anda. See on omamoodi arendamist vääriv oskus 😊

1

2

3

4

5

6

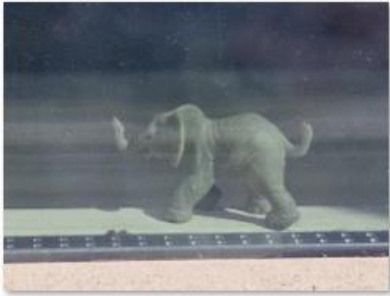
7

8

9

10

11

12

13

14

15

16

17

18

19

20

21

22

23

24

25

26

27

28

29

30

31

32

33

34

35

36

37

38

39

40

41

42

43

44

45

46

47

48

49

50

51

52

53

54

55

56

57

58

59

60

61

62

63

64

65

66

67